

jeme. Ti uvjetni tvorci općenito se nazivaju *jussores*, na latinskom *jude jussores* i *sponsors*, a kod dugova *praeles*, dok za pojavljivanje pred sudem ili magistratom koriste *vades*.

O DRŽAVI

Poglavlje XVII.

O uzrocima, nastanku i definiciji države⁹⁰

1. Svršni uzrok, cilj ili namjera ljudi (koji po prirodi vole slobodu i vlast nad drugima), kod uvođenja ograničenja nad samima sobom (a tako ih vidimo u državama) jest to da smjeraju prema vlastitom održanju, a time i zadovoljnijem životu. To znači, prema izbjavljenju iz bijednih uvjeta rata, koji (kao što je pokazano u trinaestom poglavlju) nužno slijedi iz ljudskih prirodnih strasti, kad ne postoji nikakva vidljiva sila da ih drži u strahu i da ih kroz strah od kazne obaveže na izvršavanje ugovora i poštovanje zakona koji su izloženi u četrnaestom i petnaestom poglavlju.

Cilj države, pojedinačna sigurnost

2. Naime, prirodni zakoni (poput *pravde, pravičnosti, skromnosti, milosrđa* ili općenito, *postupanja prema drugima onako kako bismo htjeli da se čini prema nama*) po samima sebi, bez straha od sile koja bi ih navodila na poštivanje, suprotni su našim prirodnim strastima koje nas navode na pri stranost, oholost, osvetu i slično. Bez mača, svi ugovori su samo riječi i nemaju uopće nikakvu moć zaštite za čovjeka. Zbog toga, bez obzira na prirodne zakone (kojih se svatko pridržava kad ima volju da ih se pridržava i kad to može činiti sigurno), ako nema nikakve uspostavljene vlasti ili barem nedovoljne za našu sigurnost, svaki se čovjek hoće i smije zakonito osloniti na svoju vlastitu snagu i umijeće da se zaštiti protiv svih drugih ljudi. Gdje god su ljudi živjeli u malim obiteljima, međusobna pljačka i okradanje bilo je uobičajeno zanimanje i tako malo ozloglašeno

Koja se ne može imati po prirodnom zakonu

kao protuzakonito da je čast bila to veća što je stećen plijen bio veći.⁹¹ Pri tome nisu poštovali nikakav drugi zakon do zakon časti, to jest, suzdržavanje od okrutnosti da bi pošteđeli život i sredstva za domaćinstvo. I kao što su nekoć činile male obitelji, tako danas postupaju gradovi i kraljevstva, koji su samo velike obitelji: šire svoje oblasti (radi vlastite sigurnosti) pod izlikom svih mogućih opasnosti, straha od provala izvana ili pomoći koju bi strani osvajač mogao dobiti iznutra, i poduzimaju otvorenom silom i potajno sve što mogu da bi podčinili ili oslabili svoje susjede, što je opravdano zbog nedostatka drugih mjera opreza, i još se spominju zbog toga sa slavom vjekovima kasnije.

Niti udruživanjem nekolicine ljudi ili obitelji

3. Ni udruživanje malog broja ljudi nije ono što im može pružiti tu sigurnost; jer malo pridodavanje kod nekolicine na jednoj ili na drugoj strani daje samo onoliku prednost u snazi koliko je dovoljno za odnošenje pobjede, i zato ohrabruje na osvajanja. Međutim, mnoštvo koje nam je dovoljno da se uzdamo u sigurnost, ne određuje se po određenom broju, već po usporedbi s neprijateljem koga se bojimo. Dovoljna je onda kad nadmoć neprijatelja nije tako uočljiv i probojan moment da bi odredio ishod rata i da bi ga naveo da pokušava.

Niti velikog mnoštva, osim ako njime ne upravlja jedna rasudba

4. No, čak i kod velikog mnoštva, ako se djelovanje upravlja prema posebnom rasuđivanju i posebnim porivima pojedinaca, iz toga se ne može očekivati nikakva obrana ni zaštita, ni protiv vanjskog neprijatelja ni protiv međusobnih povreda. Budući da su razjedinjeni u mišljenju o najboljoj upotrebi i primjeni vlastite snage, ljudi se ne pomažu međusobno, već ometaju, i tim međusobnim sukobljavanjem umanjuju svoju snagu do ništice. Zbog toga ih lako može pokoriti ne samo nekolicina onih koji se slože, nego oni i sami, bez zajedničkog neprijatelja, ratuju jedan protiv drugoga za svoje posebne interese. Jer, kad bismo mogli pretpostaviti da će se veliko mnoštvo ljudi složiti u poštivanju pravde i drugih prirodnih zakona, a bez zajedničke sile da ih sve drži u strahu, onda možemo pretpostaviti da će i cijelo čovječanstvo učiniti isto. Tada pak ne bi bilo i ne bi trebalo biti bilo kakve građanske vlasti ili države uopće, jer vladao bi mir bez podčinjavanja.

I to neprekidno

5. Isto tako za sigurnost, za koju ljudi žele da traje cijelo vrijeme njihova života, nije dovoljno da njima vlada i upravlja samo jedna prosudba za neko ograničeno vrijeme, kao za jednu bitku ili jedan rat. Jer, iako svojim jednodušnim naporima odnose pobjedu nad stranim neprijateljem, ipak, poslije toga, kad više ili nemaju zajedničkog neprijatelja

ili kad takvoga jedni smatraju neprijateljem, a drugi prijateljem, oni se zbog razlike u svojim interesima nužno raspadaju i ponovo zapodijevaju rat među sobom.

6. Istina je da neka živa stvorenja poput pčela i mrava žive jedna s drugima u društvu (koja je zato Aristotel uvrstio⁹² među politička bića), no ipak ona nemaju za usmjerenje ništa drugo osim svoje posebne prosudbe i poriva niti govor kojim bi jedno od njih naznačilo drugima što smatra prikladnim za zajednički probitak. Zbog toga će netko možda željeti saznati zašto čovječanstvo ne može činiti isto. Na to ja odgovaram sljedeće.

Zašto neka stvorenja, lišena razuma i jezika, ipak žive u zajednicama, bez ikakve prinudne sile

7. Prvo, da su ljudi neprestano u natjecanju za čast i dostojanstvo, a ta stvorenja nisu. Dosljedno tome, među ljudima na toj osnovi izrasta zavist i mržnja i konačno rat, dok među onima to nije slučaj.

8. Drugo, da se među onim stvorenjima ne razlikuju zajedničko i privatno dobro; budući da po prirodi naginju svome privatnom dobru, ona samim time osiguravaju zajednički probitak. Ali čovjek, čije se uživanje sastoji u uspoređivanju s drugima, može uživati samo u onome što se ističe.

9. Treće, da ta stvorenja, koja ne koriste razum (kao čovjek), ne vide niti smatraju da vide bilo kakvu grešku u obavljanju svoga zajedničkog posla, dok istovremeno, među ljudima, ima puno onih koji se smatraju mudrijima i sposobnijima od ostalih da vladaju onime što je javno. Oni tako svatko na svoj način teže za preinakama i obnavljanjem stvari i uzrokuju razjedinjavanje i građanski rat.

10. Četvrto, da ona stvorenja, premda donekle koriste glas za međusobno saopćavanje svojih želja i drugih osjećaja, ipak ne posjeduju umijeće riječi pomoću kojeg neki ljudi mogu drugima predstaviti ono što je dobro u usporedbi sa zlom, a zlo u usporedbi s dobrim, ili pak uvećati ili umanjiti pojavnu veličinu dobra i zla, ozlovoljujući tako ljude i pomućujući njihov mir i ugodu.

11. Peto, nerazumna stvorenja ne mogu razlikovati između *povrede* i *štete*, i zato, sve dok im je dobro, ne osjećaju povredu od svojih bližnjih, dok je čovjek najzurnemireniji onda kad mu je najbolje, jer upravo tada voli pokazivati svoju mudrost i nadgledati djelovanje onih koji upravljaju državom.

12. Konacno, sloga medu onim stvoriteljima je prirodna, dok sloga medu ljudima potjece samo od ugovora koji je umjetan. Zbog toga nije čudno ako se traži nešto drugo (osim ugovora) da bi to slaganje bilo postojano i trajno, a to je zajednička sila da ih drži u strahu i da njihovo djelovanje upravlja prema zajedničkoj koristi.

Radanje države

13. Jedini način da uspostave takvu silu koja bi bila sposobna obraniti ih od prodora stranaca ili od međusobnih povreda, i kroz to ih osigurati tako da se hrane svojom vlastitom radošću i plodovima zemlje i da žive zadovoljno, jest da prenesu svu svoju moć i snagu na jednog čovjeka ili na jedan skup ljudi koji većinom glasova mogu svesti sve svoje posebne volje na jednu volju. To je isto što i sljedeće: da izaberu jednog čovjeka ili skup ljudi da bude nositelj njihove osobe, i da svaki od njih uzima i priznaje samoga sebe za tvorca svega onoga što će onaj tko bude nositelj njihove osobe raditi ili uvjetovati da se radi u onome što se tiče zajedničkog mira i sigurnosti; i da pri tome svatko svoju volju podredi njegovoj volji i, opet, svatko svoju prosudbu njegovoj prosudbi. To je više od dogovora i sloge, to je stvarno jedinstvo svih njih u jednoj te istoj osobi, stvorenoj putem ugovora svakog čovjeka sa svakim, kao da svatko kaže svakome: *Ovlašćujem i predajem svoje pravo vladanja nad sobom ovome čovjeku ili ovoj skupini ljudi, pod uvjetom da i ti predaš svoje pravo i ovlastiš sve njegove radnje na isti način.* Tek tada se mnoštvo, ujedinjeno u jednoj osobi, zove se DRŽAVA*, na latinskom CIVITAS. To je rođenje onog velikog LEVIJATANA ili, bolje rečeno (govoreći s većim poštovanjem), rođenje onoga *smrtnog Boga* kojemu dugujemo mir i zaštitu pod *besmrtnim Bogom*. Jer, preko te ovlasti, koju mu je dao svaki pojedinačni čovjek u državi, on ima na raspolaganju toliko moći i snage da tim zastrašivanjem bude u stanju uskladiti⁹³ volje svih njih prema miru kod kuće i prema uzajamnom pomaganju protiv neprijatelja izvana. U njemu se sastoji bit države; ona je (da je definiramo) *osoba, a tvorac njezinih radnji postao je velik broj pojedinaca, i to posredstvom uzajamnih spo-*

Definicija države

* (Engl. *Commonwealth*): Na temelju Hobbesovih izvođenja vidljivo je da ovaj izraz ima dvostruko značenje – država i zajednica, pri čemu je značenje 'zajednice' u smislu "zajedničkog dobra" (*res publica*) temeljno, općenitije i uvijek pretpostavljeno. Stoga je najprimjerenije pod izrazom 'država' pomišljati na "državnu zajednicu (radi zajedničkog dobra)". U daljnjem tekstu termin 'commonwealth' prevodim dosljedno samo jednim izrazom 'država'; Hobbes koristi sinonimno i termin 'state', npr. u Dio II, pogl. 21, 8: 'states and commonwealths'. (prev.)

uzima, s ciljem da koriste snagu i sredstva svih, onako kako to budu smatrali prikladnim za mir i zajedničku obranu.

14. Onaj tko je nositelj te osobe naziva se VRHOVNIM VLADAREM, za kojeg se kaže da ima *vrhovnu vlast*, a svatko drugi njegovim PODANIKOM.

Što su vrhovni vladar i podanik

15. Vrhovna vlast se stječe na dva načina. Jedan način je pomoću prirodne sile, kao kad netko svoju vlastitu djecu sili da podčine sebe i svoju djecu pod njegovu vlast, jer je sposoban uništiti ih ako odbiju, ili pak, kad kroz rat podčinjava neprijatelje svojoj volji, pošteđujući im život pod uvjetom pokoravanja. Drugi način je kad se ljudi međusobno slože da se svojevolarno podrede nekom čovjeku ili skupini ljudi, s povjerenjem da će ih on zaštititi protiv svih drugih. Ovaj posljednji način može se nazvati političkom državom ili državom po *uspostavi*, a ona prva *stečenom* državom. Najprije ću govoriti o državi na temelju uspostave.

Poglavlje XVIII.

O pravima vrhovnog vladara po uspostavi⁹⁴

1. Za državu se kaže da je *uspostavljena* onda kad se u nekom *mnoštvu* ljudi *svatko sa svakim* složi i *dogovori* da će, bez obzira kojim *čovjeku* ili *skupini ljudi*, bude većinskim dijelom dano *pravo* da *predstavlja* osobu svih njih (to jest, da bude njihov *predstavnik*), i onaj tko je *glasao za* i onaj tko je *glasao protiv*, *odobriti* sve radnje i prosudbe toga jednoga čovjeka ili te skupine kao da su njegove vlastite, s ciljem da žive u miru među sobom i da budu zaštićeni od drugih.

Što je čin uspostave države

2. Iz takve uspostave države izvode se sva *prava* ili *ovlasti* onoga ili onih na koje vrhovna vlast bude prenesena putem dogovora udruženih pojedinaca.

Posljedice takve uspostave

3. Prvo, budući da se oni pri tome dogovaraju, odatle slijedi da ni po kakvim prethodnim ugovorima nisu obavezni ni na što što je tome protivno. Dosljedno tome, budući da su oni koji su već uspostavili državu samim time vezani po ugovoru da usvoje radnje i prosudbe onog jedno-

1. Podanici ne mogu promijeniti oblik vladavine

ga, oni ne mogu zakonito sklapati među sobom neki drugi dogovor na poslušnost nekome drugom u bilo čemu bez dozvole onog prvog. Dakle, oni koji su podčinjeni nekom monarhu ne mogu bez njegova dopuštenja odbaciti monarhiju i vratiti se u zbrku razjedinjenog mnoštva, niti pak prenijeti svoju osobu s onoga tko je nosi na nekoga drugog pojedinca ili drugu skupinu ljudi. Jer oni su, svatko naprama svakome, obavezani na usvajanje i činjenje svega onoga što njihov postojeći vrhovni vladar čini i smatra prikladnim da se čini. Tako, ako se bilo tko ne složi, a svi ostali raskinu ugovor sklopljen s tim čovjekom, to je nepravедno. Svaki od njih je prenio vrhovnu vlast na onoga tko je nositelj njihove osobe; stoga, ako ga svrgnu, oduzimaju mu ono što je njegovo vlastito, a to je opet nepravédno. Nadalje, bude li onaj tko pokuša svrgnuti svoga vrhovnog vladara ubijen ili kažnjen zbog toga, on sam je tvorac svoje kazne, budući da je po načelu uspostave tvorac svega onoga što vladar bude učinio. Budući pak da je nepravédno ako netko čini nešto za što bi mogao biti kažnjen po svome vlastitom odobrenju, on postaje nepravédan i po toj osnovi. Tamo pak gdje su ljudi iz neposluha prema svome vrhovnom vladaru zahtijevali novi ugovor, ali ne s ljudima, nego s Bogom, i to je nepravda, jer ugovor s Bogom postoji samo kroz posredovanje nekoga tko predstavlja Božju osobu, a to je samo Božji namjesnik koji ima vrhovnu vlast pod Bogom. Sama tvrdnja o izravnom ugovoru s Bogom toliko je očigledna laž, čak i u svijesti samih onih koji je postavljaju, da nije samo čin nepravédnog, već podlog i nečovječnog nastrojenja.

2. Vrhovna vlast se ne može izgubiti

4. Drugo, budući da je pravo predstavljanja osobe svih dano onome tko bude učinjen vrhovnim vladarom po ugovoru između svakoga sa svakim, a ne između njega i svakog pojedinca od njih, na strani vladara ne može doći do kršenja ugovora. Dosljedno tome, ni jedan od njegovih podanika ne može se osloboditi podaništva tvrdnjom o vladarevu gubljenju prava. Naime, očigledno je da onaj tko bude učinjen vrhovnim vladarom ne sklapa nikakav ugovor, jer on inače mora sklopiti ili jedan s cijelim mnoštvom kao jedna strana u ugovoru ili mora sklopiti mnoštvo ugovora sa svakim pojedincem. Nemoguće je da sklopi ugovor s mnoštvom, kao jedna strana, jer oni do tada još nisu postali jedna osoba. Ako pak sklopi onoliko ugovora koliko ima ljudi, ti ugovori postaju nevažeci nakon što postane vladar, jer svaki čin koji bilo tko od njih smatra prekršenim, ujedno je vlastiti čin i tog pojedinca i čin svih ostalih, jer je učinjen u osobi i po pravu svakoga od njih posebno. Nadalje, ako

bilo koji pojedinac ili skupina smatra ugovor prekršenim od strane kralja prilikom njegova postavljanja, a svi drugi podanici ili neki od podanika ili pak jedino sam vladar ne smatra da je bilo takvog kršenja ugovora, u tome slučaju nema suca da odluči u sporu. Zato se svi ponovno lačaju mača i svatko dobiva natrag pravo da se brani svojom vlastitom snagom, suprotno namjeri koju su imali prilikom uspostavljanja. Zato je ništetno davati vrhovnu vlast na temelju nekog prethodnog ugovora. Mišljenje da svaki monarh dobiva vlast po ugovoru, to znači uvjetno, da proistječe iz nedostatka razumijevanja jednostavne istine da su ugovori samo riječi i dah, da posjeduju snagu obavezivanja, pridržavanja, ograničavanja ili zaštite za nekoga samo onoliko koliko je imaju od javne prijetnje mačem, to jest, od odriješanih ruku onih ljudi ili skupine koji imaju vrhovnu vlast, čije radnje priznaju svi i svi je vrše snagom svih njih ujedinjenom u onome jednom. Ali, kad skupina ljudi postane vrhovnim vladarom, nitko ne zamišlja da se dogodio bilo kakav ugovor pri uspostavi, jer nitko nije toliko glup da kaže, na primjer, da je narod Rima sklopio ugovor s Rimljanima radi držanja vrhovne vlasti pod takvim i takvim uvjetima, i, ako se ugovor ne bi izvršavao, da bi Rimljani mogli zakonito svrgnuti rimski narod. To što ljudi ne vide razlog da u monarhiji bude isto kao u narodnoj vladavini, proizlazi iz častobleplja nekih koji su skloniji vladavini skupine u kojoj se nadaju da će sudjelovati, nego monarhiji za koju ne gaje nadu da će je uživati.

5. Treće, ako je većina glasanjem izabrala vrhovnog vladara, onaj tko nije pristao mora se složiti s ostatkom, to jest, mora se zadovoljiti odobravanjem svega što on bude učinio ili će pravédno biti uništen od ostalih. Jer, ako je dragovoljno pristupio skupini onih koji su se udružili, time je dostatno obznanio svoju volju (i time prešutno sklopio ugovor) da zastupa ono što većina bude odredila. Zbog toga, ako odbije zastupati to ili prosvjeduje protiv bilo koje od njihovih odredaba, on čini suprotno ugovoru, i zato postupa nepravédno. Svejedno pripada li skupini ili ne i traži li se njegovo slaganje ili ne, on se mora ili podčiniti njihovim odredbama ili ostate u stanju rata u kojem je bio prije toga. Kao takvog, može ga uništiti svatko, a da ne počini nepravdu.

6. Četvrto, budući da je po takvoj uspostavi vlasti svaki čovjek tvorac svih radnji i prosudbi postavljenog vladara, odatle slijedi da ništa što ovaj čini ne može biti povreda bilo koga od njegovih podanika, niti ga itko od njih smije optužiti za nepravdu. Jer, tko god čini nešto po nečijoj ovlasti, ne vrši nikakvu povredu prema onome po čijem ovlaštenju

3. Nitko ne može bez činjenja nepravde prosvjedovati protiv uspostave vrhovnog vladara koga proglašava većina

4. Podanik ne može pravédno optužiti činove vladara

djeluje, nego je svaki pojedinac na temelju takve uspostave države tvorac svega onog što vladar čini. Dosljedno tome, onaj tko se žali na povredu od strane svoga vladara, žali se na nešto čiji je tvorac on sam. Zato, za povredu ne bi smio optuživati nikoga drugog osim sebe, ali isto tako ni samoga sebe, jer nemoguće je povrijediti samoga sebe. Istina je da oni koji imaju vrhovnu vlast mogu izvršiti nešto nepravilno, ali ne i nepravdu ili povredu u pravom značenju.

5. Štogaod da vladar učini, podanik ne može kažnjavati

7. Peto, i dosljedno ovome što smo posljednje rekli, nitko tko ima vrhovnu vlast ne može biti osuđen na smrt po zakonu ili bilo kako kažnjen od strane svojih podanika. Budući da je svaki podanik tvorac činova svoga vladara, on time samo kažnjava drugoga za radnje koje je sam počinio.

6. Vladar je sudac o onome što je nužno za mir i obranu podanika

8. Budući pak da je cilj uspostave vlasti mir i obrana svih, i tko god ima pravo na cilj, ima pravo i na sredstva, onda svakom pojedincu ili skupini s vrhovnom vlašću pripada po pravu prosuđivati o sredstvima za postizanje mira i obrane, a jednako tako i o preprekama i smetnjama istih, i činiti što god budu smatrali nužnim da se čini, kako unaprijed, za očuvanje mira i sigurnosti, da se preduhitri nesloga kod kuće ili neprijateljstvo izvana, tako i za ponovno stjecanje mira i sigurnosti, nakon što su bili izgubljeni. Otuda,

Također i sudac o učenjima prikladnima za poučavanje podanika

9. Šesto, vrhovnoj vlasti pripada i to da presuđuje koja su mišljenja i učenja suprotna miru, a koja mu pridonose, i dosljedno tome, kojom prilikom, koliko daleko i što se nekome uopće može povjeriti da govori množtvu, te tko će ispitati učenje svih knjiga prije nego što budu objavljene.⁹⁵ Naime, ljudske radnje proizlaze iz ljudskih uvjerenja, a u dobrom vladanju nad uvjerenjima sastoji se dobro vladanje nad ljudskim radnjama u svrhu mira i sloge. I premda u pitanjima učenja treba gledati samo na istinu, tome ipak nije suprotna vlast nad učenjima u svrhu održavanja mira. Jer, neko učenje koje je protivno miru ne može biti istinitije nego što mir i zakon mogu biti protivni zakonima prirode. Istina je da u državi u kojoj se zbog nebrige ili nesposobnosti vladalaca i učitelja općenito usvajaju kriva učenja, suprotne istine mogu biti općenito štetne, ali i najiznenadnija i gruba provala neke nove istine, kakva samo može biti, nikad ne narušava mir nego samo ponekad izaziva rat. Oni nad kojima se vlada tako nemarno da se usude uzeti oružje da bi obranili ili zaveli neko uvjerenje, zapravo su još uvijek u ratu. Stanje u kojem žive nije mir već samo odlaganje oružja iz međusobnog straha; oni žive kao da su neprestano na poprištu bitke. Onome tko ima vrhovnu vlast pripada,

kao nužno radi mira i sprečavanja nesloge i građanskog rata, da presuđuje ili da postavi suce nad uvjerenjima i učenjima.

10. Sedmo, vrhovnoj vlasti pripada sva moć da propisuje pravila kojima će svatko znati koja dobra može uživati i koje radnje smije vršiti, a da ga ne ugrožava ni jedan od su-podanika; to je ono što ljudi nazivaju *vlasništvom*. Naime, prije uspostave vrhovne vlasti (kao što je već pokazano) svi su ljudi imali pravo na sve, a to nužno uzrokuje rat. Otuda je to vlasništvo, budući nužno za mir i ovisno o vrhovnoj vlasti, čin te vlasti u svrhu javnog mira. Ta pravila vlasništva (ili *meum* i *tuum*) dobra i zla, dopuštenog i nedopuštenog u djelovanju podanika, jesu građanski zakoni,⁹⁶ to znači, zakoni svake zasebne države. Premda je naziv građanski zakon sad ograničen na stare građanske zakone grada Rima, ipak, budući glavni grad velikog dijela svijeta, njegovi su zakoni u ono doba bili građanski zakoni u tim područjima.

11. Osmo, vrhovnoj vlasti pripada i pravo suđenja, to jest, pravo saslušavanja i odlučivanja u svim sporovima koji mogu nastati u pogledu građanskog ili prirodnog zakona ili pak u pogledu činjenica. Naime, bez odlučivanja u sporovima nema zaštite jednih podanika protiv povreda od strane drugih. Zakoni koji se tiču *meum* i *tuum* postaju uzaludni; po prirodnom i nužnom porivu za vlastitim održanjem svakome ostaje samo pravo da se zaštiti svojom vlastitom snagom, a to je stanje rata, suprotno svrsi zbog koje se uspostavlja svaka država.

12. Deveto, vrhovnoj vlasti pripada pravo na vođenje rata i sklapanje mira s drugim nacijama i državama, to jest, na prosuđivanje kad je to radi javnog dobra, kolike snage se moraju skupiti, naoružati i platiti za tu svrhu, te pravo ubiranja novca od podanika za pokrivanje troškova. Naime, sila pomoću koje se ljudi moraju braniti sastoji se u njihovim vojskama, a snaga neke vojske u udruživanju snaga pod jednim zapovjedništvom. To zapovjedništvo ima postavljeni vrhovni vladar, jer upravo zapovjedništvo nad *milicijom* čini vrhovnim vladarom onoga tko ga ima i bez drugih oblika postavljanja. Otuda, ma tko bio postavljen generalom u vojsci, onaj tko posjeduje vrhovnu vlast uvijek je *generalissimo* [vrhovni zapovjednik].

13. Deseto, vrhovnoj vlasti pripada pravo biranja kancelara, ministara, sudaca i savjetnika i u miru i u ratu. Jer, budući da je svrha u nadležnosti vrhovnog vladara, a to su zajednički mir i obrana, za njega se razu-

7. Pravo donošenja pravila; pri tome, svaki od podanika treba znati što mu pripada na taj način da mu nijedan drugi podanik ne može oduzeti bez činjenja nepravde

8. Pripada mu također i pravo suđenja i odlučivanja u sporovima

9. I vođenja rata i mira, kako smatra najboljim

10. I biranja svih savjetnika i službenika, kako u miru tako i u ratu

mije da ima ovlast upotrijebiti takva sredstva kakva bude smatrao najprikladnijima za postizanje svrhe.

11. I pravo
nagrađivanja i
kažnjavanja, i
o po nahodjenju
(tamo gdje
nikakav
uvedeni zakon
ne određuje
mjernu za to)

14. Jedanaesto, vrhovnom vladaru je povjerena i vlast da nagrađuje podanike bogatstvima i častima ili da ih kažnjava tjelesnim ili novčanim kaznama ili javnom sramotom, sukladno zakonima koje prethodno uvede. Ako pak za to nije uveden nikakav zakon, onda sukladno tome kako prosudi da najviše potiče ljudi na služenje državi i na odvratanje od onoga što joj ne koristi.

12. I počasti i
reda

15. I posljednje, uzimajući u obzir kakvu vrijednost su ljudi skloni pridavati samima sebi, kakvo poštovanje očekuju od drugih i kako malo vrednuju druge – a odatle neprestano dolazi do natjecanja među njima, do sukoba, strančarenja i na kraju do ratova da bi se međusobno uništili ili umanjili svoje snage protiv zajedničkog neprijatelja – nužno moraju postojati zakoni o častima i stupnju javne važnosti takvih ljudi koji zaslužuju ili mogu zaslužiti dobrobit za državu kao i sila za provođenje takvih zakona u rukama ovoga ili onoga. Već je pokazano da vrhovnoj vlasti ne pripada samo cjelokupna *milicija* ili državne snage već i suđenje u svim sporovima. Zato vrhovnoj vlasti pripada i davanje počasnih naslova i utvrđivanje reda po mjestu i dostojanstvu kojeg će se svatko pridržavati i koje znakove uvažavanja će davati jedni drugima na javnim i privatnim susretima.

Prava su
nedjeljiva

16. To su prava koja čine bit vrhovne vlasti;⁹⁷ ona su znakovi po kojima netko može razlučiti kod kojeg pojedinca ili skupine leži i obitava vrhovna vlast. Ona su neprenosiva i nedjeljiva. Ovlast za kovanje novca, raspolaganje imovinom i osobom maloljetnih nasljednika, prvenstvo kupovine na tržnicama i sve druge ovlasti po statutu, vrhovni vladar može prenijeti na druge, zadržavajući pri tome moć zaštite svojih podanika. Ako pak otuđi i *miliciju*, pridržavanje prava na sudstvo bit će uzaludno zbog manjka u provedbi zakona. Preda li ovlast ubiranja novca, uzaludna je i *milicija*; ili, ako prenese nadzor nad raznim učinjima, ljudi će biti navedeni na pobunu iz straha od duhova. Otud, osmotrimo li bilo koje od rečenih prava, odmah vidimo da pridržavanje svih ostalih prava neće proizvesti učinak očuvanja mira i pravde, a to je svrha radi koje su uspostavljene sve države. Ta podjela prava je ono o čemu se kaže, *kraljevstvo nesložno u sebi ne opstaje*.⁹⁸ Ako se prethodno ne desi takva podjela, nikad neće doći ni do podjele na suprotne tabore. Da najprije nije došlo do uvjerenja, koje je prihvatio najveći dio

Engleske, da te ovlasti treba podijeliti između kralja, lordova i Donjeg doma, ni narod se nikad ne bi podijelio i ne bi pao u građanski rat,⁹⁹ najprije rat između onih koji su se razišli u politici, a poslije između onih koji se nisu slagali oko vjerske slobode. To je poučilo ljude u pitanju vrhovne vlasti do te mjere da sada (u Engleskoj) samo malobrojni ne uviđaju da su ta prava nedjeljiva; to će se općenito priznavati prilikom sljedeće uspostave mira i trajat će dok ne budu zaboravljene sve bijede rata, ali ne duže od toga. Osim možda ako puk ne bude učeniji nego što je bio do sada.

17. Budući da su ta prava bitna i nedjeljiva, odatle slijedi nužno sljedeće: kojim god riječima se čini da je neko od tih prava otuđeno, to prenošenje je nevažeće ako izravnim izrazima nije napuštena i sama vrhovna vlast i korisnici prava više ne vraćaju ime vrhovnog vladara onome tko ih daruje pravima. Jer, kad on prenese sve što može, a mi mu vraćamo vrhovnu vlast, sve je ponovno uspostavljeno i nedjeljivo vezana za nju.

I ne mogu se
posve prenijeti
bez izričitog
odricanja od
vrhovne vlasti

18. Budući dakle da je ta ovlast nedjeljiva i neodvojivo vezana za vrhovnu vlast, malo je osnove za uvjerenje onih koji za kraljeve s vrhovnom vlašću kažu da, iako su *singulis majores*, dakle moćniji od svakog svog podanika, da su ipak *universis minores*, manje moćni nego svi zajedno. Jer, ako pod *svi zajedno* ne misle kolektivno tijelo kao jednu osobu, onda *svi zajedno* i *svatko* znači isto, a govor postaje besmislen. Ako pak pod *svi zajedno* shvaćaju ljude kao jednu osobu (koju nosi vrhovni vladar), onda je moć svih zajedno istovjetna s vlašću vladara, i govor je opet besmislen. Oni dobro uviđaju tu besmislicu kad vrhovnu vlast čini skupina ljudi, ali je ne uviđaju u slučaju jednog monarha. Ipak, moć vrhovne vlasti je ista, kod koga god da se nalazi.

Moć i čast
podanika
nestaju u
prisutnosti
vrhovnog
vladara

19. Kao i moć tako bi i čast vrhovne vlasti trebala biti veća od bilo kojeg podanika ili svih njih zajedno. Izvor časti je u vrhovnoj vlasti. Njezine tvorevine su počasti lordova, grofova, vojvoda i kneževa. Kao što su u prisustvu gospodara sluge jednake i lišene svake časti, tako su i podanici jednaki u prisustvu vrhovnog vladara. I premda, kad su izvan njegova pogleda, neki od njih sjaje više, a neki manje, ipak u njegovu prisustvu ne sjaje ništa više nego zvijezde u prisustvu Sunca.

20. Netko bi ovdje mogao prigovoriti da je položaj podanika vrlo bijedan, budući da su izloženi pohoti i drugim neuređenim strastima onoga ili onih koji posjeduju toliko neograničenu moć. Tako oni koji žive pod monarhom obično to smatraju greškom monarhije, a oni koji

Vrhovna vlast
ne povredjuje
toliko kao
njezin
nedostatak, a
povreda
najvećim
dijelom slijedi iz
toga što se ne
podčinjavamo
spremno
nekome
neznatnijem

žive pod vladavinom demokracije ili neke druge skupine s vrhovnom vlašću, pripisuju sve nepogodnosti tome obliku države, premda je moć u svim tim oblicima posve ista, ako je dovoljno savršena da ih zaštiti. Ne uvažavaju pri tome da ljudsko stanje nikada ne može biti bez ove ili one nepogodnosti, i da je najveća nepogodnost koja se uopće može dogoditi ljudima jedva zamjetna u odnosu na nevolje i užasne patnje koje prate građanski rat i stanje raspada ljudi kad su bez gospodara, bez poslušnosti zakonu i bez prinudne sile da im sveže ruke pred pljačkom i osvetom. Ne uvažavaju također ni to da najveći pritisak vladara s vrhovnom vlašću ne proizlazi ni iz kakvog užitka ili koristi koje bi mogli očekivati od štete ili slabljenja svojih podanika, u čijoj snazi se i sastoji njihova vlastita snaga i slava, već iz otpornosti njih samih koji, nevoljko doprinoseći vlastitoj odbrani, prisiljavaju vladare da im otmu ono što mogu u vrijeme mira da bi imali sredstva u nekoj hitnoj prilici ili iznenadnoj nuždi za pružanje otpora ili stjecanje prednosti nad neprijateljem. Svi su ljudi po prirodi obdareni *naočarima za uvećavanje* (to su njihove strasti i samoljublje) kroz koje se i svako malo plaćanje pričinja kao velik namet, ali su lišeni onih *dalekovidnih naočara* (naime, moralne i građanske znanosti) da bi izdaleka vidjeli nevolje koje se nadvijaju nad njima i koje se ne mogu izbjeći bez takvih plaćanja.

Poglavlje XIX.

O različitim vrstama država po uspostavi i o nasljeđivanju vrhovne vlasti¹⁰⁰

Samo tri
oblika države

1. Razlika među državama sastoji se u razlici vrhovnog vladara ili osobe koja predstavlja sve i svakog člana mnoštva. Budući da je vrhovna vlast ili u jednom čovjeku ili u skupini sastavljenoj iz više od jednog, a u tu skupinu ima pravo ući ili svatko ili ne svatko već samo neki ljudi koji se razlikuju od ostalih, očigledno je da mogu postojati samo tri vrste država. Jer, predstavnik mora biti nužno jedan čovjek ili više ljudi; ako više, onda je to ili skupina sastavljena od svih ili samo od dijela. Ako

je predstavnik jedan čovjek, onda je država MONARHIJA; ako je to skupina svih zajedno, onda je to DEMOKRACIJA ili narodna država; ako je pak skupina samo jednog dijela mnoštva, onda se naziva ARISTOKRACIJA.¹⁰¹ Druge vrste države ne mogu postojati, jer bio to jedan čovjek, nekolicina ili svi, vrhovna vlast (za koju sam pokazao da je nedjeljiva) mora biti cijela.

2. U povijestima i knjigama o politici postoje i druga imena za vladavinu, poput *tiranije* i *oligarhije*, no to nisu imena za druge vrste vladavine, nego za iste, samo omrznute oblike. Naime, oni koji su nezadovoljni *monarhijom*, nazivaju je *tiranijom*; oni koji su ozlovoljeni *aristokracijom*, zovu je *oligarhijom*; isto tako, oni koji su ojađeni *demokracijom*, nazivaju je *anarhijom* (što znači, bezvlašće). Ja ipak ne smatram da itko vjeruje da je nedostatak vladavine nekakva nova vrsta vladavine; niti bi iz istog razloga trebali vjerovati da vladavina ima jedan oblik kad im se sviđa, a drugi kad im nije po volji ili kad ih vladar tlači.

3. Očigledno je da apsolutno slobodni ljudi mogu, ako im to odgovara, dati ovlaštenje jednom čovjeku da predstavlja svakoga od njih, kao što također tu ovlast mogu dati svakoj skupini bilo kojih ljudi, i da se, dosljedno tome, ako to smatraju dobrim, mogu podčiniti nekom monarhu jednako apsolutno kao i bilo kojem drugom predstavniku. Zbog toga, tamo gdje je već uspostavljena vrhovna vlast, ne može postojati drugi predstavnik istih ljudi, osim za neke posebne svrhe koje ograničava vladar. Jer, to bi značilo da se postavljaju dva vrhovna vladara i da svačiju osobu predstavljaju dva izvođača koji, suprotstavljajući se jedan drugome, nužno moraju dijeliti tu vlast koja je nedjeljiva (ako ljudi hoće živjeti u miru), i time nužno vraćaju mnoštvo u stanje rata, suprotno svrsi zbog koje se vrhovna vlast uspostavlja. Otuda, kao što je apsurdno smatrati da će neka skupina s vrhovnom vlasti, koja pozove ljude iz svoje oblasti da pošalju svoje zastupnike s ovlašću da obznane svoja uvjerenja ili želje, držati te zastupnike za apsolutne predstavnike naroda prije nego samu sebe, jednako je apsurdno pomišljati isto o monarhiji. I ne znam kako to da se ta toliko očigledna istina odnedavno tako malo uvažava da netko tko je u monarhiji imao vrhovnu vlast u slijedu od šest stotina godina, tko je jedini bio nazivan vrhovnim vladarom, kome su svi njegovu podanici davali naslov Veličanstvo, i koga su neupitno smatrali svojim kraljem, ipak bez obzira na to nikad nije bio smatran njihovim predstavnikom, dok taj naslov bez pogovora uživaju oni ljudi koje je po njegovoj zapovijedi poslao narod da mu

Tiranija i oligarhija su samo različita imena monarhije i aristokracije

Podčinjeni predstavnici su opasni